

Halmskor (*Halmskooa*)

Krigsvintrarna 1939–1944 var ovanligt kalla. Den stränga kylan, med temperaturer ner till minus 30–40 grader, var naturligtvis ett av många problem för soldaterna vid krigsfronten. De otaliga paket som skickades vintertid från hemmafronten till soldaterna innehöll därför ofta varma ullstrumpor, vantar, tröjor, halsdukar m.fl. varma klädesplagg. Filtstövlar var särskilt uppskattade av soldaterna.

Under krigsvintrarna började man på många orter i Finland, också i Malax, att tillverka **halmskor** som sedan samlades in centralt och skickades till krigsfronten. Halmskorna var avsedda att dras utanpå soldaternas kängor eller stövlar som extra skydd mot kylan när de stod på vakt. ”Sodan vartiomiehen pakkasjalkine” benämndes halmskorna på finska.

Halmskorna tillverkades av rietröskad råghalm. Brita Nordström (f. Lindros 1925 i Malax) har berättat om hur hon som tonåring under kriget satt i *fäuse* och flätade råghalm till långa flätor som hon sedan sydde ihop med papperssnören till färdiga halmskor.

Råghalmen skulle först blötläggas i varmt vatten för att bli mjuk och lättare att fläta. Halmen flätades till långa och ca fyra cm breda flätor. Det behövdes omkring nio meters flätlängd till varje sko.

Först formades skons sula med en halmfläta med början från mitten. När sulan fått rätt storlek byggdes och formades skon upp från sulan varv efter varv av halmflätor och syddes ihop med papperssnören. Det fanns nämligen inget annat bindningsmaterial att använda under krigstiden.

Paul Nordman (f. 1926 i Petalax), som också tillverkade halmskor under kriget, har skrivit att man använde ca 20–25 cm långa och grova nålar när halmflätorna syddes ihop med papperssnörena. Paul skriver att flätorna syddes så att papperssnörena kom på insidan av skon för att skydda dem mot väta och nötning.

När Brita och hennes kamrat Birgit Lång, som också tillverkade halmskor, hade fått ihop en stor hög med färdiga skor, lastade flickorna en släde full med halmskor och körde

ett par halmskor vid Brinkens museum. Dessa skor är gjorda omkring 1990 av systerarna Elin och Eva (f. Östergård 1925 och 1926 i Övermalax) i syfte att visa hur man flätade halm och sydde halmskor under krigsåren. Både Elin och Eva var med om att sy halmskor när de var tonåringar under kriget. Siri Hagback har donerat skorna till museet.

Dessa välsydda halmskor, avsedda både för vuxna och för barn, finns i Korsnäs hembygdsmuseum. Kunskapen om hur man tillverkar halmskor fanns säkert långt före krigsåren. Men det ordnades också kurser i halmskotillverkning. År 1942 hölls exempelvis en kurs i halmskotillverkning i Koskeby slöjdskola i Vörrå.

dem med häst och släde till uppsamlingsplatsen vid Solhem i Övermalax. Därifrån skickades halmskorna vidare till krigsfronten.

Både Brita och Paul nämner att de fick en liten ekonomisk ersättning vid leveransen av skorna, men Brita säger att de gjorde halmskorna mest för den goda sakens skull.

Håkan Genberg

Källor:

Nordström, Brita. Brev 2017-01-19 till Håkan Genberg om hur man gjorde halmskor under krigsåren.
Nordman, Paul. ”Minnen från krigsåren”. *Karelarna i Petalax och andra minnen från 1940-talet*. Aktiv närkultur, Vasa 2004.

Bilder: Håkan Genberg (skobilder), Göran Strömfors (krigsbilden från utställning i Museo Militaria i Tavastehus; även layout).

Timglas

(Timmglas)

Timglas kallas den enkla tidmätningens-
anordning som består av två sam-
mansatta glasbehållare som är fyllda
med finkornig sand eller finmalda
äggskal. Sanden kan rinna mellan
behållarna genom den smala midja
som förenar dem. Mängden sand
och glasens utformning är anpassad
för den tid som skall mätas. **Sandur**

är en annan och egentligen än bättre benämning för **timglas**
eftersom det inte alltid var enbart hela timmar som mättes.

Timglas som tidmätare är omnämnda i skriftliga källor
från 1300-talet, men sannolikt har glaset en betydligt äldre
historia.

På 1500-talets segelfartyg, och långt fram i tiden, använ-
des ett "halvminutglas" och en logglina för att logga farty-
gens fart. "Halvtimmesglas" har använts inom sjöfarten för att
hålla reda på vakttjänstgöringstiden. Dygnet ombord på farty-
gen var indelat i sex stycken fyratimmarspass som mättes med
halvtimmesglaset. **Glas** blev en tidsenhet som motsvarade en
halv timme. Skeppsvaktens uppgift var att vända glaset varje
halvtimme och markera vändningen med ett slag på skepps-
klockan. Totalt slogs det åtta slag på skeppsklockan under ett
vaktpass på fyra timmar.

Timglas har också i långa tider använts i kyrkor, skolor
och universitet för att hålla reda på tiden för prästernas predi-
kan och lärarnas föreläsningar. I många äldre kyrkor i Fin-
land och Sverige kan man än idag se fyra timglas monterade
tillsammans i en vackert utformad och förgylld träställning
som är fastsatt på predikstolen.

När prästen förr i tiden steg upp i predikstolen för att
inleda sin predikan vände han först ställningen med de fyra
timglasen så att sanden i glasens övre behållare långsamt
började rinna ner i de undre behållarna.

De gamla timglasen i kyrkorna har ofta påmålade tids-
markeringar: 1/4, 2/4, 3/4 och 4/4. I det första timglaset rann

Ovan: Fyra timglas som nu finns på predikstolen i Bergö kyrka. Timglasställningen har en mycket enkel utformning jämfört med timglasställningar i många andra kyrkor. Timglasen har påmålade tidsmarkeringar. – **T.v.:** Timglas i Brinkens museum som kommer från "Sjuudaris" (Wias-Dahlgren) i Övermalax. Den tillhörande träställningen finns inte bevarad. Timglas från 1600- och 1700-talet är hopsatta av två skilda glasbehållare lika timglasen i Bergö kyrka och i de flesta andra kyrkor. Brinkens timglas har glasblåsaren blåst i ett stycke vilket blev vanligt först på 1800-talet. – **Överst t.v.:** Modern tidsmätning (skribentens).

Januari 2017 MÅNADSBILD

sanden ner på en kvarts timme, det andra glaset tömdes på en halv timme, det tredje glaset på en trekvartstimme och i det fjärde glaset tog det en timme för sanden att rinna ner.

I många kyrkor i Österbotten kan man fortfarande se fyra timglas på predikstolen påminnande om den tiden prästens predikan tog en timme. Kyrkorna i Solf, Pörtom och Rep-
lot, för att nämna några, har fyra timglas på predikstolen. Malax nuvarande kyrka invigd 1829 har däremot ingen timglasställning.

I den äldre kyrkan i Malax, som var belägen mittemot prästgården och revs ner 1831, har kyrkans predikstol tro-
ligtvis varit försedd med timglas. I den gamla kyrkans inventarieförteckningar finns nämligen kyrkans timglas om-
nämnda flera gånger.

Innan den gamla kyrkan revs togs en del inventarier till-
vara, bl.a. kyrkans predikstol. Bergöborna fick på begäran
överta kyrkans gamla predikstol med det uttryckliga för-
behållet att de skulle begagna densamma i sitt bönehus till
predikstol.

Det är därför mycket möjligt att de fyra timglas som idag
kan ses på predikstolen i Bergö kyrka, en gång i tiden har
funnits i Malax 1600-tals kyrka.

Håkan Genberg